

Markeliushusets
berömda, veckade
fasad som ger
varje lägenhet
en sjöutsikt.

Bilden är tagen ur tidskriften Form, ur en artikel som skrevs 1935 i samband med invigningen av Kollektivhuset. Hyresgästerna i bild är fiktiva, eftersom ingen hunnit flytta vid tidpunkten som bilden togs.

LIVET I EN .. FUNKISDRÖM

Arkitekten **Sven Markelius** legendariska kollektivhus på Kungsholmen i Stockholm var radikalt nytänkande 1935. De som bor eller har bott här pratar om en unik atmosfär innanför den gyllengula fasaden. Plaza Decos skribent är en av dem.

TEXT **ELNA NYKÄNEN ANDERSSON** FOTO **SANNA LINDBERG**

LÄGENHET 53

GUNNAR & CHERYL AKNER

Sven Markelius gamla etagevåning är med sina 85 kvadratmeter och två balkonger en av de största i huset. Här bor Gunnar och Cheryl Akner, omgärdade av klassiska designmöbler och Cheryls skulpturer. Gunnar har varit ordförande i bostadsföreningen sedan 1988 och lagt ner enormt mycket arbete i huset. Bland annat ledde han den omfattande renoveringen som blev klar 1991.

– Det har varit en befrielse att ha det här projektet, tycker han. Jag jobbar som läkare inom den offentliga sektorn, och där är saker ofta väldigt tröga. Här är vi fem stycken i styrelsen och det går snabbare att få saker gjorda.

De första boende var musiker, författare, läkare.

Alla hus är fyllda med historier, och huset på John Ericssonsgatan 6 i Stockholm är inget undantag.

En av dessa historier utspelade sig en ljus och sval marskväll för 14 år sedan, när en ung kvinna styrde sina steg mot huset för första gången i sitt liv. I luften fanns ett löfte om vären, och i hennes hjärta ett löfte om någonting stort.

Hon visste det inte då, men denna kväll skulle hon äta den första av många kommande middagar i detta hus, tillsammans med mannen som hon skulle dela sitt liv med. Mannen i fråga lagade inte middagen själv. De utsökta schnitzlarna beställdes från Salzer, restaurangen i husets bottenvåning, och levererades till den lilla tvårummaren med en mathiss, flankerade av två glas med champagne. Egentligen var det inte helt lagligt att skicka alkohol i hissen, men på JE6, som de boende ofta kallar sitt hus, har man alltid ställt upp för varandra och nu gällde det att imponera på den (förhoppningsvis) blivande frun. Planen lyckades: de kära tu åt middag, snart flyttade hon in med sina jazzskivor och sin Alvar Aalto-affisch, och så småningom tog de bussen till Vasastan för att köpa ringar.

Hur stor del själva kollektivhuset spelade i det hela kan vi bara spekulera i. Men paret stannade där i åtta år, och när det flyttade, var det bara runt hörnet. Ja, ni gissar säkert. Den där unga kvinnan var jag, och jag kan fortfarande se huset – som har utsetts till Sve-

riges vackraste 1930-talsbyggnad av Sveriges Arkitekter – genom våra köksfönster varje dag.

Alla hus är, som sagt, fyllda med historier. Men kanske är huset på John Ericssonsgatan 6 ett undantag ändå. Berättelsen om Sveriges första kollektivhus vävs inte samman bara med mitt liv. Den vävs samman med hela Sveriges historia – till och med världshistorien. Här ryms så många exceptionella människooöden och ovanliga personligheter.

Under andra världskriget var huset ett slags centrum för den svenska anti-naziströrelsen. På 1930-talet köade unga kvinnor utanför lägenhet 42 för att träffa Elise Ottesen-Jensen, en pionjär inom sexualupplysningen, som startade RFSU och provade ut pes-sar på unga kvinnor – olagligt. Och samtidigt bodde här husets arkitekt, den berömde Sven Markelius, med inte bara en fru utan två – fast inte i samma lägenhet, förstås. Fru nummer ett, Viola, hade flyttat till en egen lägenhet när den nya kvinnan, Karin, flyttade in.

Men för att förstå hela historien måste vi backa några decennier.

I början på 1930-talet presenterade Sven Markelius och hans goda vän, den socialdemokratiska politikern Alva Myrdal, sina planer att bygga flera kollektivhus i Alvik och på Kungsklippan. Projektet i Alvik skulle bestå av tre höghus omgärdade av servicebyggnader, som skulle innehålla restaurang, bibliotek och klubbbrum. Kungsklippan var ett liknande, men nedbantat förslag. Men båda projekten dömdes ut som för dyra och riskfyllda, och ingen vågade

Gunnar och Cheryl Akners lägenhet har många originaldetaljer, som trappan med det elegant böjda räcket.

LÄGENHET 39
PIERRE BJÖRK

Fotografen Pierre Björk bor växelvis i Stockholm och i New York och har lägenheten på John Ericssonsgatan 6 som bas. Den lilla tvåan domieras av en uppförstord bordslampa från Luxo, *The Great One*.

– Min flickväns mormor, författaren Greta Corinna Bolin, och hennes feministkompisar flyttade in här när huset stod klart 1935, berättar Pierre. Jag tycker det är kul att läsa om huset i gamla böcker. Bland annat Klas Östergrens roman *Gentlemen* har scener som utspelar sig på restaurang Saizer.

LÄGENHET 40

MIKAEL RIED

Nästan alla möbler i arkitekten Mikael Rieds tvåa är ritade av honom själv. Det orangea skåpet är en bokhylla och stereobänk. Tyget släpper igenom ljud. Sängen är förutom en dagbädd, också en förvaringsmöbel.

- Alla möblerna ska klara mer än en sak funktionellt och ge utrymme för betraktaren att fråga sig vad det är man ser. Ljuset, färgerna och vi som är i rummet är nummer ett, inte sakerna som skryt, säger Mikael som använder sin lägenhet som kontor för sin egen arkitektpraktik.

Innan bostadsföreningen beslutade om renovering fanns det planer på att placera ett stort soprum i entrén. Lyckligtvis slopades planerna.

Nästan dagligen står arkitektstudenter utanför huset.

satsa pengar på dem. Till sist hittade Markelius en tomt på Kungsholmen, fick med sig en grupp intresserade boende, och kunde där efter få finansiering för ett mindre kollektivhus, med 50 lägenheter, av byggfirman Gumpel & Bengtsson. Huset stod klart 1935.

Markelius, som var en av den svenska funktionalismens mest betydande profiler, hade redan 1931 skrivit om sina tankar kring arkitektur i debattskriften *Acceptera*. Han menade att tiden nu var mogen för ett nytt, funktionalistiskt formspråk, där inga påklistrade detaljer dolde en modern konstruktion och höjde byggkostnaderna onödigt. Hans tankar gick hand i hand med Myrdals idéer om sociologi och barnpedagogik. Båda tyckte att familjen höll på att förändras. Fler och fler kvinnor skulle snart börja förvärvsarbeta, barnen skulle tillbringa sina dagar på barnhem med utbildad personal, och även bostaden behövde anpassas till den nya familjens behov. Syftet med kollektivhuset var därför att befria kvinnor från hushållssysslor och ge dem möjligheter till heltidsarbete utanför hemmet. I början hade huset 20 anställda som tog hand om matlagning, tvätt och städning. På takterrassen ordnades gymnastik. I nedre botten fanns ett barn-

hem som baserades på de fyra elementen: eld, luft, jord och vatten. Sandlåda och en plaskdamm fanns inuti dagiset, en öppen spiskaså, och barnens lek studerades genom en så kallad spionspegel. Barnpassning erbjöds även på natten – en idé som många upplever som radikal även i dag. I kollektivhuset levde man fritt, sunt och modernt.

De första boende var journalister, författare, musiker, läkare, sociologer – en medveten medelklass, som ville stötta Markelius och Myrdals bostadspolitiska projekt. Hit flyttade, förutom Sven Markelius själv, arkitekterna Bengt Lindroos, Mats Erik Molander och Hillevi Svedberg (som själv ritade ett kollektivhus för Yrkeskvinnornas klubb på Gärdet), barnpsykiatern Skå-Gustav Jönsson samt författaren och konstnären Bertil Almqvist. Utöver dessa kända namn visar medlemsförteckningen att de som ville bo i det nya, radikala kollektivhuset ofta var yrkesarbetande kvinnor: Ester Lamm-Jonsson, medicine kandidat, Birgit Anderberg, förskollärarinna, Anne Ramer, doktor, Viola Wahlstedt, författare och Markelius första fru.

Hela projektet var mycket kontroversiellt i 1930-talets Sverige och vållade mycket debatt.

– Det ansågs av en del riskera bli det första steget till att familjen skulle splittras, att de nära relationerna skulle lösas upp, berättar Gunnar Akner,

Mathissen i restaurangen.

LÄGENHET 30

ANNA MATHILDE SCHILDT, ATO HOLEWA och ISA

Den 44 kvadratmeter kompakta lägenheten har gått i arv i familjen Schildt sedan huset byggdes 1935. I dag bor kostymören Anna Mathilde och animatören Ato här med dottern Isa, 10 månader.

– Det var min pappas mormor Gertrud Morsing som köpte lägenheten, och sedan dess har någon släkting nästan alltid bott här. Min pappa, mina kusiner, min storebror, och nu vi, berättar Anna Mathilde.

Matbordet är också Gertruds och har stått på sin plats sedan det först bars in.

Familjen trivs på John Ericssonsgatan och än så länge går det bra att bo i tvåan med Isa.

– Hon tar inte så mycket plats ännu. Och det är skönt att bo så centralt, nära fina promenader.

Huset hade 20 anställda som tog hand om matlagning, tvätt och städning.

Från bageriet Petite France kan man skicka mat upp till lägenheterna.

De utsökta schnitzlarna levererades med mathiss.

läkare och ordförande i bostadsföreningen sedan 1988, som ägnat mycket tid och kraft åt att studera husets historia.

– Men huset var för litet och ekonomin gick inte ihop. Så det fungerade till slut som äkta kollektivhus bara i tio, femton år.

Akner och hans fru Cheryl, professor i teoretisk och praktisk estetik på Konstfack, flyttade hit 1983. De blev förtjusta i husets strama formspråk, trots att byggnaden då var i väldigt dåligt skick. Sedan dess har de bott i etagevåningen – Markelius gamla lägenhet – högst upp. Paret Akner har renoverat varsamt och behållit många originaldetaljer, som snickerierna i köket. Gunnar visar runt i lägenheten och berättar ingående om varje detalj: de synliga konstruktionsdetaljerna som balkarna och pelarna, ventilationshålen i fönsterbrädorna, den öppna spisen som är byggd i nivå med golvet, och så givetvis mathissen.

Husets restaurang hette länge Salzer och var specialiserad på österrikisk mat. Men sedan 2007 hyrs lokalerna av det prisbelönade franska kaféet Petite France. Att vakna upp i Markeliushuset är att vakna upp till doften av nybakade croissanter varje dag.

”Bonjour, Gunnar Akner i lägenhet 52”, säger ordföranden när han ringer ner till Petite France och beställer upp en soppa. Snart tänds en lampa inne i den lilla hissen, och lunchen har anlänt. Akner tar ut den varma soppan och fortsätter att berätta om hur han,

tillsammans med de andra boende och arkitekten Jan Lisinski, drog igång en omfattande renovering av huset i slutet av 1980-talet:

– Huset var helt förfallet. Tidigare generationer, från 1950-talet och framåt, hade eftersatt underhållet och prioriterat billiga lösningar. Fasaden var gröngrul och sprutputsad. När jag blev ordförande föreslog jag att vi skulle ta ett helhetsgrepp på huset och genomföra en renovering. Det här huset har varit så enormt viktigt i svensk historia.

Renoveringen blev klar 1991. Fasadens ursprungliga kulör, guld- och röd, togs fram och alla balkonger rustades upp. Entrén fick tillbaka sitt ursprungliga utseende, och planerna på att mura igen mathissarna stoppades. 1992 blev huset byggnadsminnesförklarat och ses i dag som ett av Sven Markelius viktigaste verk. Nästan dagligen kan man se arkitektstudenter stå eller sitta utanför huset och studera dess detaljer: de smarta vecken i fasaden som ger varje lägenhet som vätter ut mot John Ericssonsgatan sjöutsikt, balkongerna med sina elegant svängda räcken och inbyggda blomsterlådor, de stora fönstren som gör att varje lägenhet badar i ljus.

Många arkitekter har också flyttat in. En av dessa är Mikael Ried, som köpte sin lägenhet på plan fem 1993. I dag använder han den som kontor; som så många andra i Markeliushuset har han svårt att lämna huset helt.

Kaféet Petite France tog över restauranglokalen 2007. Själva matsalen var förut baren Propellern, efter uppfinnaren John Ericsson som uppfann just propellern och gav gatan dess namn. Mathissarna används flitigt av de boende i huset.
- När jag flyttade hit 1983 var de hotade och skulle muras igen. I dag tycker alla i huset att mathissarna är heliga, säger ordföranden Gunnar Akner.

LÄGENHET 25-28
ÅSA ÖDLUND

Åsa Ödlunds lägenhet består av fyra ihopsagna ettor och hon har också två balkonger.

- Det bästa med huset och mitt hem är ljuset. Med fyra lägenheter på rad får jag en hel vägg med fönster. Sedan älskar jag också närheten till vattnet vid Norr Mälarstrand, säger Åsa, som flyttade in för tio år sedan och delar lägenheten med sina tre katter Sigge (svart), Berit (grå) och Conny (krämgul).

De som bott i Markeliushuset talar ofta om husets speciella anda.

– Det är bra arkitektur säger han när vi står vid hans vardags-rumsfönster och blickar ut mot den glimrande Riddarfjärden. Eller – jag skulle säga att det är konst. Allt är bearbetat i kubik. Planeringen är så bra, lägenheterna är lätta att möblera. Och ljushantering. Det händer mycket, men med enkla medel. På 1930-talet skulle man vara ekonomisk och Markelius hade säkert strama ekonomiska ramar för det här projektet. De politiska idéerna bakom huset var viktiga, men arkitekturen hade klarat sig utan dem också.

Till skillnad från paret Akner har Mikael Ried byggt om stora delar av sin lägenhet. Köksvrån har fått en skraddarsydd inredning som påminner om de funktionella köken i båtar, och den ursprungliga linoleummattan har ersatts med ett blankt betong-golv.

– Jag visade lägenheten för arkitekten Bengt Lindroos som bodde här en gång i tiden, och han var helnöjd, säger Mikael Ried och skrattar.

De som bott i Markeliushuset talar ofta om husets speciella anda. Man får ett starkt band till huset. Många flyttar hit för arkitektu-rens och mathissarnas skull, och läget vid Norr Mälarstrand gör sitt också. Det bor dessutom många likasinnade här – arkitekter, desig-ner, fotografer, skribenter, egenföretagare.

Huset har något som de flesta anonyma bostadshus i stora stä-der saknar: en egen identitet. En identitet som verkar bli en del av

de boendes identitet. Och det, i sin tur, skapar en gemenskap. På det sättet har inte mycket förändrats sedan 1930-talet. Själv minns jag hur vi ofta blev bjudna på fester hos våra grannar två dörrar bort, hjälpte den gamla mannen i grannlägenheten med matkas-sarna, och åt gemensamma middagar, givetvis beställda från res-taurangen, med en annan granne två trappor upp. Det var vi på JE6 – och vi är vänner fortfarande i dag, trots att vi alla flyttat någon an-nanstans.

– Det blir så att man känner varandra bättre än på många andra ställen. Det känns så. Många har bott här länge och arbetar inom kreativa yrken, instämmer Mikael Ried.

Jag och min man lämnade Markeliushuset för fem år sedan, tre månader efter det att vår dotter – Alva – föddes. För trots att Myr-dal och Markelius tänkte att hela familjer skulle kunna bo även i de mindre lägenheterna på 43 kvadrat, tyckte vi att det började bli lite väl trångt. Mathissen var dock en källa till separationsångest, den som hade sett till att vi inte tynade bort av hunger under våra mest sömnlösa, amningsintensiva och folkskygga nyblivna-föräldrar-månader.

Men allt har sin tid. Och när jag nu tar den korta morgonprome-naden för att handla frukost på Petite France brukar Alva ofta följa med. Ibland pekar hon på huset och säger "Mamma där har jag bott!", mumsande på sin färska pain au chocolat. "Jag med", svarar jag, stolt. ©